

Escuela Primaria Indígena: José María Iturralde Traconis	C.C.T. 31DPB0130I	Localidad: Kanxoc, Valladolid, Yucatán.
Profesor: Irene Aracelly Caamal Chí	Asignatura: Maayat'aan. Lengua Maya	
Grado: 2°	Grupo: "B"	No. alumnos: 20
No. de alumnos que entienden la lengua maya: 20	No. de alumnos que hablan la lengua maya: 20	
Escuela Primaria Indígena: Mariano Abasolo	C.C.T. 23DPB0128L	Localidad: San Román, Lázaro Cárdenas, Quintana Roo.
Profesor: Víctor Manuel Tec y Batún	Asignatura: Maayat'aan. Lengua Maya	
Grado: 5°	Grupo: "A"	No. alumnos: 22 ¹
No. de alumnos que entienden la lengua maya: 17	No. de alumnos que hablan la lengua maya: 17	
Práctica cultural: U ch'a' cháakil maayáaj kaaj.		
Práctica social del lenguaje: Ku ts'a'abal ojéeltbil ch'a' cháak yéetel jump'éeel tsolts'íib.		
Tiempo total en horas: 15	Número total de sesiones: 4	

¹ 11 u túulul mejen xch'úupal yéetel 9 u túulul mejen xi'ipal. Juntúul mina'an u sáasil u yichi'.

Lección 1:		Fecha: Mayo de 2019	Tiempo: 2 horas.
Aprendizaje esperado: Uti'al u k'aj óoltiko'ob ba'alo'ob suuk u beeta'al, u ma'alobkíinsiko'ob, u ti'alintiko'ob, u tukultiko'ob yéetel u múuch' meyajtiko'ob.			
Propósitos: Le xoknáalo'... Ku tsolik ba'alo'ob ku táakbesa'al ti' u jejeláas súutukil le ch'a' cháako'. Ku tsikbaltik ba'ax u biilal le ch'a' cháako'. • Ku beetik jump'éel tsikbal tu'ux ku táakpajal jejeláas u káajbal t'aano'obi': ka'ach úuche'..., ku tsikbalta'ale'...).			
Actividades	Competencias	Evidencia de aprendizaje	Recursos y materiales
Apertura			
• U ye'esajil ba'ax u yojelo'ob yéetel k'áatchi'ob: - Ba'ax u biilal u k'áaxal ja'. - Ba'ax ku yúuchul wa mixtáan u k'áaxal ja'. - Ba'ax je'el u béeytal k beetik uti'al ka k'áaxak le ja'o'.	• Ku na'atik ba'ax ku yu'ubik. • Ku tsolik ba'ax ku máan tu tuukul.	• U ts'íibtik u tuukulo'ob tu nu'ukulil ts'íib tu yóok'ol pak' yéetel ti' nukuch ju'uno'ob.	• Nukuch ju'uno'ob. • Nukuch ch'ilibts'íibo'ob. • U nu'ukulil ts'íib tu yóok'ol pak'.
Desarrollo			
• U ts'íibta'al ti' nukuch ju'uno'ob u ts'íibil "Ch'a' cháak". • U ch'a' t'aanil tu yóok'olal: - Ba'ax taak k kanik. - Máaxo'ob je'el u béeytal u yáantiko'one'. - Tu'ux je'el u béeytal k k'aj óoltik u jejeláasil ba'alo'ob tu yóok'olale'. - Ba'ax ko'on k beet yéetel le ba'alo'ob ko'on k kano'. - K'a'abéet wáaj k ts'áajik ojéeltbil. - Bix ko'on k ts'áaj ojéeltbil tuláakal le ba'alo'ob yaan k kaniko'.	• Ku tsolik ba'ax ku máan tu tuukul.	• U ts'íibtik u tuukulo'ob tu nu'ukulil ts'íib tu yóok'ol pak' yéetel ti' nukuch ju'uno'ob.	• Nukuch ju'uno'ob. • Nukuch ch'ilibts'íibo'ob. • U nu'ukulil ts'íib tu yóok'ol pak'.

Cierre			
U ch'a' nu'uktiko'ob tu'ux kun u tak'o'ob le nukuch ju'un tu'ux u tsolmajo'ob tuláakal le ba'alo'ob kun u beeto'ob, kun u xoko'ob yéetel kun u ts'íibo'ob te' tu ts'apju'unil u ts'íibo'obo'.	- Líik'saj tuukulo'ob yéetel kaambalo'ob. - Ku tsolts'íibtik ba'ax ku máan tu tuukul.	- U ts'íibo'ob tu ts'apju'uno'ob. - U ts'íibil u ye'esajil u kaambalo'ob.	- Junts'aap ju'uno'ob uti'al u ts'íibo'ob. - Nukuch ju'uno'ob ts'o'ok u ts'íibta'al. - Taak'.
Observaciones / comentarios: Tu'ux kun úuchul le kaambalo': Tu kúuchil xook. Bix kun úuchul le múuch'kaambalo': Meyaj junjuntúulil. P'iskaambal: Patkaambal (<i>Formativa</i>). U ts'íibil ba'ax ku kaniko'ob (<i>Heteroevaluación</i>). Ujeel meyaj uti'al le p'is e'esajil yéetel le kaambalo': Tu yóok'olal le xoknáal yéetel NEEe' (mina'an sáasil tu yiche'), u meyajé' u ye'esik yéetel u t'aan tuláakal le ba'alo'ob kun u k'áatchi'ito' yéetel yaan u tsikbaltik; leti'e' mixtáan u ts'íib, chéen yéetel u t'aan kun u ye'es wa táan u na'atik yéetel wa táan u kaambal.			

Lección 2:		Mayo de 2019	Tiempo: 2 horas.
Aprendizaje esperado: U beeta'al meyajo'ob tu'ux ka táan óolta'ak xak'almeyaj, t'aan yéetel ts'íib ich maayat'aan tu yóok'olal u yúuchul xook yéetel u k'a'abéetkunsal bey u nu'ukulil t'aane'.			
Propósitos: Le xoknáalo'... Ku tsikbaltik ba'ax ku na'atik tu yóok'olal le utsil kuxtal ku yúuchul way yóok'olkaabe'. Ku k'aj óoltik yaan juumilwoojo'ob yéetel masak'woojo'ob ich maayat'aan. • Ku k'aj óoltik yaan k'áatchi'ob yéetel yaan u t'aanil -tak yéetel -o'ob uti'al <i>adjetivos</i> yéetel <i>sustantivos</i> .			
Actividades	Competencias	Evidencia de aprendizaje	Recursos y materiales
Apertura			
• U xak'altiko'ob, u k'aj óoltiko'ob yéetel u na'atiko'ob ba'ax ku taasik u t'aanil yéetel u tuukulil "Ch'a' ch'áak".	• Ku táakpajal t'aan. • Ku na'atik ba'ax ku yu'ubik. • Ku t'aan.	• U t'aano'ob junjuntúulil.	
Desarrollo			
• U ya'alik u tuukulo'ob tu yóok'olal u k'áatchi'il "Ba'ax in k'áat in wojéelto'on" yéetel u ya'aliko'ob bix u ts'íibta'al xan. • U ya'aliko'ob tuláakal le k'áatchi'ob ku béeytal u k'a'abéetkunsiko'ob uti'al ka u kano'ob tuláakal tu yóok'olal le ch'a' cháako'; leti'ob kun a'alik yéetel kun ts'íibtik te' nukuch ju'uno'obo'. • U xo'okol uti'al u'uybil le k'áatchi'obo'. • U ts'íibtiko'ob tu ts'apju'uno'ob.	• Ku tsolik ba'ax ku máan tu tuukul. • Ku ya'alik u tuukul.	• Nukuch ju'un ts'o'ok u ts'íibta'alo'ob.	• Nukuch ju'uno'ob. • Nukuch ch'ilibts'íibo'ob. • Taak'.
Cierre			
• U xo'okol uti'al u'uybil le k'áatchi'obo'. • U ts'íibtiko'ob tu ts'apju'uno'ob.	• U líik'sik u tuukulo'ob.	U p'iskaambalil: U ts'íibil u t'aano'ob yéetel u ts'áajiko'ob ojéeltbil u tuukulo'ob.	• Junts'aap ju'uno'ob uti'al u ts'íibo'ob. • Ch'ilibts'íib jejeláas u boonilo'ob.

Observaciones / comentarios:

Tu'ux kun úuchul le kaambalo': Tu kúuchil xook.

Bix kun úuchul le múuch'kaambalo': Meyaj junjuntúulil yéetel múuch' kaambal.

P'iskaambal: Patkaambal (*Formativa*). U ts'íibil ba'ax ku kaniko'ob (*Heteroevaluación*). *Rúbricas:* U ts'íibil u t'aano'ob yéetel u meyajob, u ts'íibo'ob tu ts'apju'uno'ob.

Ujeel meyaj uti'al le p'is e'esajil yéetel le kaambalo': Tu yóok'olal le xoknáal yéetel NEEe', yaan u yila'al yéetel u ts'íibta'al bix u kaambal yéetel ba'ax ku ya'alik. Leti'e' mixtáan u ts'íib tu ts'apju'un, chéen wajayp'éel t'aan ti' jejeláas nu'ukul (*foamy*) uti'al ka béeychajak u xokik tu ka'atéen. Yaan k u'uyik ichil u tsikbale', wa táan u na'atik tuláakal le ba'alo'ob ku ya'ala'alo'.

Lección 3:		Fecha: Mayo de 2019	Tiempo: 8 horas.
Aprendizaje esperado: U táakpajal le taatatsilo'obo' yéetel u kaajil Kanxoc uti'al ka u yojéelto'ob ba'ax ku yúuchul yéetel ku beeta'al tu najil xook, ka u mu'uk'a'ankúunso'ob le ba'alo'ob suuk u beeta'al ka'ach úuchilake', bey xan ka béeychajak k bisik tu najil xook ichil le xook, le ts'íib, le tsikbal yéetel le t'aano'obo', yéetel túun le je'elo' ka u tsikbe'ento'ob yóok'olkaab.			
Propósitos: Le xoknáalo'... Ku tsolik ba'alo'ob ku táakpajal ti' u jejeláas súutukil le ch'a' cháako'. Ku tsikbaltik ba'ax u biilal le ch'a' cháako'. Ku k'aj óoltik yaan juumilwoojo'ob yéetel masak'woojo'ob ich maayat'aan. • Ku k'aj óoltik yaan k'áatchi'ob yéetel yaan u t'aanil -tak yéetel -o'ob uti'al <i>adjetivos</i> yéetel <i>sustantivos</i>			
Actividades	Competencias	Evidencia de aprendizaje	Recursos y materiales
Apertura			
- U k'a'abéetkunsiko'ob le ts'íibo'ob tu beetajo'ob tu ju'unil u meyajo'obe'. - U k'a'abéetkunsiko'ob le k'áatchi'ob tu beetajo'ob tu ju'unil u meyajo'obe'.	- Ku tsolik ba'ax ku máan tu tuukul. - Ku t'aan. - Ku ts'íib.	U ts'íibil tu yóok'olal bix u kaambalo'ob.	- Pikilju'un. - Ts'íibo'ob ts'o'ok u yáax beeta'al.
Desarrollo			
- U xak'alta'al yéetel u ma'alobkíinsa'al u ts'íibo'ob. - U tsolts'íibo'ob ti' nukuch ju'uno'ob tu yóok'olal le ba'alo'ob jtsikbalta'ab ti'ob tumen u láak'o'ob wáaj te' ichil le kaajo'. - U ma'alobkíinsik u xooko'ob. - U much'ikubáaj kantúulilo'ob. - U beetiko'ob, yéetel múuch' ts'íib yéetel múuch' xooke', u tsolts'íibo'ob ti' nukuch ju'uno'ob. - U ts'áajiko'ob u yoochel yéetel u tukultiko'ob bix kun u ts'áajo'ob k'aj óoltbil. - U tukultiko'ob bix kun u tsolo'ob le tuukulo'obo' chéen yéetel wajayp'eel t'aan, ts'íib	- Líik'saj ts'íib. - Ku xook.	U múuch' meyajo'ob.	- Nukuch ju'uno'ob. - Nukuch ch'ilibts'íibo'ob. - Ch'ilibts'íibo'ob jejeláas u boonilo'ob. - U nu'ukulil ts'íib tu yóok'ol pak'.

yéetel oochel.			
Cierre			
U beetiko'ob junjuntúulil le nojoch meyajo' ti' junwáal ju'un uti'al ka p'áatak ti'ob; le je'ela' u ye'esaj meyajil le ba'ax tu beetajo'ob yéetel tu kanajo'obo'.		U p'iskaambalil: U ts'apju'unil u meyajo'ob. U ts'íibil le ba'ax e'esik le kaambalo'.	- Sak ju'uno'ob. - Ch'ilibts'íibo'ob jejeláas u boonilo'ob. - Junts'aap ju'uno'ob uti'al u ts'íibo'ob.
Observaciones / comentarios: Tu'ux kun úuchul le kaambalo': Tu kúuchil xook. K'áatchi'ob ich kaaj yéetel tu yotocho'ob. Bix kun úuchul le múuch'kaambalo': Meyaj junjuntúulil, kantúul múuch' kaambal yéetel múuch' kaambal ich tuláakalo'ob. P'iskaambal: Patkaambal (<i>Formativa</i>). U ts'íibil ba'ax ku kaniko'ob (<i>Heteroevaluación</i>). U ts'íibil e'esaj kaambal (<i>Rúbricas</i>). U nu'ukulil p'iskaambal (<i>Registro de observación</i>). Ujeel meyaj uti'al le p'is e'esajil yéetel le kaambalo': Tu yóok'olal le xoknáal yéetel NEEe', yaan u táakpajal ichil le múuch' meyajo', tu'ux yaan u t'aan, u ya'alik ba'ax tu kanaj yéetel le k'áatchi'obo', ba'ax jtsikbalt'a'ab ti', wa yaan waba'ax k'a'abéet u ts'a'abal ichil le meyajo'. Yéetel áantaje', ku beetik u ts'íib yéetel jejeláas nu'ukul (<i>foamy</i>); wa k'a'abéet u bo'onole', k beetik u paach le oochelo' uti'al ka béeychajak yéetel (pat oochel wáaj <i>borde de silicón</i>). U p'iskaambale', láayli' je'el bix yéetel u yéet xoknáalo'obe': u ts'íibil u t'aan, u meyaj, bix u kaambal wáaj ba'ax ku na'atik.			

Lección 4:		Fecha: Mayo de 2019	Tiempo: 3 horas.
Aprendizaje esperado: Ku kaambalo'ob yéetel t'aan, ts'íib, xook, tsikbalo'ob yéetel k'áatchi'ob ich maayat'aan tu yóok'olal ba'ax u k'aj óolo'ob, ku ka' ti'alintiko'ob, ku na'atiko'ob, ku tsoliko'ob, ku ts'áajiko'ob ojéeltbil yéetel ku líik'siko'ob ti' jump'éeel tsolts'íib.			
Propósitos: Le xoknáalo'... Ku t'aan je'el bix k'a'abéete' yéetel ku tsikbe'entik le utsil kuxtalo'. • Ku kanik u yu'ub t'aan yéetel tsikbal, yéetel ku na'atik xan. Ku kanik waba'ax tu yóok'olal ch'a' cháak. • Ku yojéeltik ba'axten ku beeta'al yéetel ku kanáatik yóok'olkaab yéetel ya'abkach níib óolal. Ku tsolik bix u beeta'al yéetel u nu'ukulil le ch'a' cháako'. • Ku tsikbaltik ba'ax óok'olal ku beeta'al le ch'a' cháako'. Ku beetik jump'éeel tsolts'íib tu yóok'olal ch'a' cháak (Ka'ach úuchile'..., Ku tsikbalta'ale'...). • Ku k'aj óoltik yaan juumilwoojo'ob yéetel masak'woojo'ob ich maayat'aan. • Ku k'aj óoltik yaan k'áatchi'ob yéetel yaan u t'aanil -tak yéetel -o'ob uti'al <i>adjetivos</i> yéetel <i>sustantivos</i>			
Actividades	Competencias	Evidencia de aprendizaje	Recursos y materiales
Apertura			
• U k'a'ajsik tuláakal ba'al k ch'a' nu'uktik yéetel ts'íibta'an ti' nukuch ju'uno'ob líik'ul úuchik u káajal le meyajo': - Ba'ax kun beetbil yéetel le tsolts'íib e'esik le ba'ax tu kanajo'obo'. - U ya'aliko'ob ti' máax kun u ts'áajo'ob ojéeltbil. - U beetiko'ob u ju'unil payal óol uti'al u t'aniko'ob le máako'obo'.	• Ku yu'ubik t'aan. • Ku t'aan.	• Ku táakpajal t'aan.	• Tuláakal le meyajo'ob ts'o'ok u beeta'al tak te' súutuka'.
Desarrollo			
• U ts'íibtiko'ob jump'éeel payal óol ich múuch' meyaj. • U ya'aliko'ob ba'ax ku ts'íibta'al ti' jump'éeel payal óol: tu'ux, ba'ax k'iin, u súutukil, ba'ax kun	• Ku táakpajal t'aan. • Ku ts'íib. • Ku ya'alik u tuukul. • Ku táakpajal te'	• Ku táakpajal t'aan.	• Sak ju'uno'ob. • Ch'ilibts'íibo'ob jejeláas u boonilo'ob. • U nu'ukulil ts'íib tu

úuchul. • U ya'aliko'ob bix u bin u ts'íibta'al yéetel ba'ax ku ya'alik; le ka'ansajo' ku ts'íibtik tu nu'ukulil ts'íib tu yóok'ol pak'. • U ka' ts'íibtiko'ob ti' chúumuk ju'un le payal óolo'. • U bisiko'ob tu najilo'ob le payal óolo', uti'al u ts'áajiko'ob ojéeltbil u tsolts'íibil le ch'a' cháako'. • U yéeyiko'ob ichil tuláakalo'obe', máaxo'ob kun u tsikbalto'ob le tsolts'íibo.	tsolt'aano'.		yóok'ol pak'.
Cierre			
• U tsikbaltiko'ob le tsolts'íib aktáan le máaxo'ob tu t'anajo'obo': - Ba'ax tu beetajo'ob. - Ba'ax tu kanajo'ob. - Ba'ax u yojelo'ob le ka tu káajsajo'ob le meyajo'. - Ba'ax u yojelo'ob úuchik u ts'o'okol le meyajo' - Máaxo'ob áantajnajo'obi'. - Ba'ax ku tukultiko'ob tu yóok'olal le ch'a' cháako'.	• Ku t'aan. • Ku ts'íib. • Ku táakpajal te' múuch' meyajo'.	U p'iskaambalil: Ts'íib tu juunalo'ob. U ts'íibil le ba'ax e'esik le kaambalo'	• U nu'ukulil t'aan k'a'am. • U nu'ukulil u yu'uba'al k'a'am t'aan.
Observaciones / comentarios: Tu'ux kun úuchul le kaambalo': Tu kúuchil xook. Uti'al u ye'esa'al le tsolts'íibo', ku béeytal tu kúuchil áanalte'ob (<i>biblioteca</i>), tu yáanal le <i>domoo'</i> wáaj te' <i>aulao'</i>. Bix kun úuchul le múuch'kaambalo': Meyaj junjuntúulil yéetel múuch' kaambal ich tuláakalo'ob (Leti'ob kun u yéeyo'ob máaxo'ob kun u tsolo'ob le meyajo'). P'iskaambal: Patkaambal (<i>Formativa</i>). U ts'íibil ba'ax ku kaniko'ob (<i>Heteroevaluación</i>). U nu'ukulil p'iskaambal (<i>Rúbrica</i>). Ujeel meyaj uti'al le p'is e'esajil yéetel le kaambalo': Tu yóok'olal le xoknáal yéetel NEEe', yaan u yu'uba'al ba'ax ku tsikbaltik, wa jach ma'alob u tsolt'aan yéetel u tsikbal; wa ku yéeya'al tumen u yéet xoknáalo'ob uti'al ka táakpajak tu tsolt'aanil le múuch' meyajo'. U p'iskaambale', láayli' je'el bix yéetel u yéet xoknáalo'obe': u tsolts'íibil tu yóok'olal bix u kaambal yéetel <i>rúbrica</i>. Ujeel ba'alo'ob k ilik tu yóok'olal le meyaja': Tu yóok'olal u k'iinilo'obe', le meyaja' yaan u beetchajal tu wíinalil <i>mayo</i>, tumen te' kajtalo'obo' leti' lekéen xan jo'op'ok u k'áata'al ka k'áaxak le ja'o', tumen táan bin u náats'al u k'iinil le paak'alo' uti'al ka anak			

Centro de Investigaciones y Estudios Superiores
en Antropología Social
Dirección General de Educación Indígena

ba'alo'ob jaantbil